

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega

** Adorp * Sauwerd * Wetsinge*

Ruilverkaveling Sauwerd
de ring van Ida Onsta
wie ligt er onder deze steen ?

Jaargang 10, nummer 30 december 2022

Redactioneel

Alweer de laatste editie van Diepgang van dit jaar. In dit nummer gebruiken we, als experiment, een ander lettertype en minder ruimte tussen de regels. Dat levert beduidend meer ruimte op voor kopij: méér Diepgang met hetzelfde aantal pagina's! We hopen uiteraard dat Diepgang nu nog net zo goed te lezen is als de vorige edities.

In dit nummer een artikel over de Ruilverkaveling Sauwerd – in de laatste ledenvergadering werd al een opmerking over dit thema gemaakt. Verder een archeologische duiding van “de ring”. Zou de ring van Ida Onsta (zie vorige nummer) dezelfde zijn als de ring die dit voorjaar op het Onstaborgterrein is gevonden? Het laatste artikel gaat over drie dominees van Adorp en Harssens wiens graven zich bevinden in de kerk van Adorp.

....

Nieuws

Werkgroepen HKU

Het archief van de Historische Kring Ubbega omvat een omvangrijke verzameling papieren documentatie. Een belangrijk deel van de archiefstukken is door de archiefcommissie geordend, beschreven, in een gegevensbestand opgeslagen en toegankelijk gemaakt voor onderzoek. Maar we zijn er nog niet . . . !

Er zijn nog veel geschonken boeken, foto's en mappen met een diversiteit aan gegevens, die nog geclassificeerd moeten worden. Verder zijn we van plan om relevant materiaal te digitaliseren ten behoeve van de website van de HKU, en/of onder te brengen bij de Groninger Archieven.

De archiefcommissie is klein bezet en zoekt nieuwe vrijwilligers om samen met de huidige leden verder te werken aan haar leuke en interessante taak. De commissie komt, behalve in de schoolvakanties, elke woensdag van 16.00 tot 18.00 uur bijeen in (een kantoorruimte achter) de Dorpswinkel te Sauwerd. Meer informatie: rothe.h@hotmail.com

De werkgroep Oude Foto's doet haar werk vanuit huis, vanachter de PC of laptop. Het hele digitale foto-archief van de Historische Kring Ubbega is ondergebracht bij de Beeldbank Groningen (www.beeldbankgroningen.nl/beelden/). Vier leden voorzien het archief van “informatie”: wat of wie is er te zien, waar is het, wanneer is de foto genomen en zo mogelijk door wie? Soms makkelijk, vaker een puzzel. Gelukkig zijn er hulpmiddelen om de gevraagde informatie te pakken te krijgen: Google Maps, informatie op of bij de foto, diverse uitgaven/boeken over Ubbega (o.a. Tussen Toen en Nu), dorpsgenoten of andere foto's in het archief. Meer info: j.h.piek@kpnmail.nl

En wellicht is er belangstelling voor nóg een werkgroep: *werkgroep Veldnamen??* In een volgende Diepgang meer hierover. Meer info: groot593@gmail.com

Vitrinekasten Historische Kring Ubbega

De HKU heeft drie vitrinekasten aangeschaft, bedoeld om vondsten uit (de omgeving van) Adorp, Sauwerd en Wetsinge tentoon te stellen. Het gaat nu snel met de vulling van de kasten.

Zo is de vitrinekast in Ubbegaheem nu geheel gevuld met vondsten gedaan op het Onstaborgterrein, dit voorjaar: munten, aardewerk, botten, een deel van een grafzerk, gebruiksvoorwerpen, enz. De kast staat in de hal, links van de deur naar de zaal.

De vitrinekast in Wetsinge staat in het kerkje op de eerste verdieping. Je komt er langs als je naar het observatiepunt op de zolder van de kerk loopt.

Romeinse munten, aardewerk, een pauselijk zegel, gevonden bij Schelligheheert. Verder vondsten die gedaan zijn aan de oostkant van de Provincialeweg, twee jaar geleden. Afgelopen weken is een deel van de verzameling van Henk Berghuis toegevoegd: vondsten uit de omgeving van Wetsinge en Schelligheheert.

In de hal van Artharpe vind je de derde vitrinekast.

Deze is op dit moment deels gevuld met vondstmateriaal van Harssens. Ook vondsten gedaan bij de aanleg van het nieuwe snelfietspad, langs het spoor, zullen hierin in de toekomst wellicht een plek krijgen.

Gaat dat zien!

Lezing op dinsdag 6 december in Artharpe

Historicus Hidde Feenstra houdt voor leden van de HKU en andere belangstellenden een lezing over Ubbega in de Tachtigjarige Oorlog. Zie de convocatie!

Ledenvergadering 6 december 2022

Voorafgaande aan de lezing van Hidde Feenstra is er weer een ledenvergadering. In ieder geval de begroting voor 2023 komt aan de orde en het bestuur zal reageren op de vragen/opmerkingen die in de laatste ledenvergadering zijn gemaakt. De ledenvergadering begint om 19.15 uur en vindt plaats in Artharpe, Adorp.

Ruilverkaveling Sauwerd 1965 - 2011

door Jan de Groot

In 2019, op bezoek in het Bezoekerscentrum Reitdiep in Noorderhoogebrug, viel mijn oog op een boekje over de ruilverkaveling in ons gebied: Ruilverkaveling Sauwerd, 1965 – 2011. Ik werd me ervan bewust dat de ruilverkaveling totaal langs me heen is gegaan, hoewel ik al ruim dertig jaar in Sauwerd woon. Gelukkig kon ik het hiervoor genoemde boekje te pakken krijgen in een tweedehandsboekenzaak in Bedum, samen met de brochure Ruilverkaveling Sauwerd, een korte samenvatting van het Voorontwerpplan. In kranten uit deze periode was ook heel wat informatie te vinden, evenals op internet.

Ruilverkaveling?

Ruilverkaveling, ook wel kavelruil of herverkaveling genoemd, is het onderling herverdelen van stukken grond. Zo ontstaan er grotere landbouwkavels, die beter bewerkt kunnen worden met landbouwmachines. Boeren kunnen zo efficiënter en goedkoper voedsel produceren.

Afb. 1 Aanduiding beheersgebied De Wieken bij Heksum

Het idee van herverkaveling is afkomstig uit de Verenigde Staten en werd begin 20ste eeuw voor het eerst in Nederland toegepast. Kavelruil was eerst een kwestie van vrijwilligheid. Later, via de Wet op de Ruilverkaveling van 1924, konden boeren ook gedwongen worden mee te doen. In 1954 werd de wet zó aangepast dat ook de belangen van natuur en landschap moesten worden meegewogen. Ook de infrastructuur, de openluchtrecreatie en de cultuurhistorie gingen een rol spelen. Op www.schooltv.nl staat een informatief filmpje over het nut van ruilverkaveling: vergroting van de productie door een efficiëntere bedrijfsvoering, resp. een intensiever landgebruik door schaalvergroting.

Hoe ging het in z'n werk?

Ruilverkaveling Sauwerd was een langdurig proces. In 1965 deden landbouworganisaties en het Waterschap "Hunsingo" een aanvraag voor de herinrichting van ongeveer 6000 hectare. Het Provinciebestuur benoemde daarop een landinrichtingscommissie samengesteld uit vertegenwoordigers van de verschillende belangen: boeren, natuur, milieu en landschap en gemeenten. Men begon met de belangrijke vragen: wat weten we van het gebied, waar willen we naar toe? Planvorming dus. In het Nieuwsblad van het Noorden, d.d. 24 april 1980, staat hierover de volgende tekst:

RUILVERKAVELING „SAUWERD”

De voorbereidingscommissie voor de ruilverkaveling „Sauwerd” maakt bekend, dat er de komende maanden in het veld opnamen worden verricht om een juist inzicht te krijgen in de huidige situatie, die van belang is voor de verdere planvorming.

De opnamen worden verricht door de Grontmij N.V. te Haren. Wij rekenen op uw medewerking tijdens de uitvoering van de opnamen.

De voorbereidingscommissie voor de ruilverkaveling „Sauwerd”,

A. SIJBESMA, voorzitter.

Ir. B. NIJSINGH, secretaris.

De Landinrichtingscommissie Sauwerd, die pas in 1989 werd geïnstalleerd, maakte de plannen voor het gebied en voerde ze uit in opdracht van de provincie Groningen.

Dat het proces niet eenvoudig was, blijkt ook uit de grote tijdsintervallen tussen de diverse processtappen en uiteindelijk uit de decennialange duur van het hele proces: 1965 – 2011. Niet zo verwonderlijk, want gedurende het hele proces gingen de maatschappelijke, economische en wetenschappelijke ontwikkelingen gewoon door. Zo ontstond er al redelijk snel na de start van het hele proces, ook vanwege overheidsbezuinigingen, een strakkere eis tot rendement van de ruilverkaveling: kosten en baten moesten wel in evenwicht zijn. Daarnaast veranderden opvattingen over de waarde van natuur en landschap. In het midden van de jaren 70 verscheen de zgn. *Relatienota*, waarin de overheid aangaf hoe ze de natuur in landbouwgebieden beter wilde beschermen. Zo werden op grond van het advies van de Natuurwetenschappelijke Commissie reservaat- en beheersgebieden aangewezen, ook in het Reitdiepgebied. Waren de oorspronkelijk aangewezen gebieden ongeveer 1100 hectare groot, uiteindelijk bleven daarvan slechts 670 hectares over (in de 90'er jaren kwamen er nog eens 300 hectare reservaatgebied en 450 hectare beheersgebied bij).

Nieuw Haags beleid uit 1990 om allerlei natuurgebieden met elkaar te verbinden, de *Ecologische Hoofdstructuur*, bracht weer nieuwe elementen in de discussie. Ook "Stad" dreigde nog roet in het eten te gooien door in een schets van mogelijke stadsuitbreiding alvast een claim te leggen op ruimte voor nieuwe stadswijken en een park tot noordelijk van Adorp. En dan hebben we het nog niet gehad over het "Sauwerd-arrest", een complexe juridische kwestie; maar dat kunt u zelf nalezen in het boekje *Ruilverkaveling Sauwerd*.

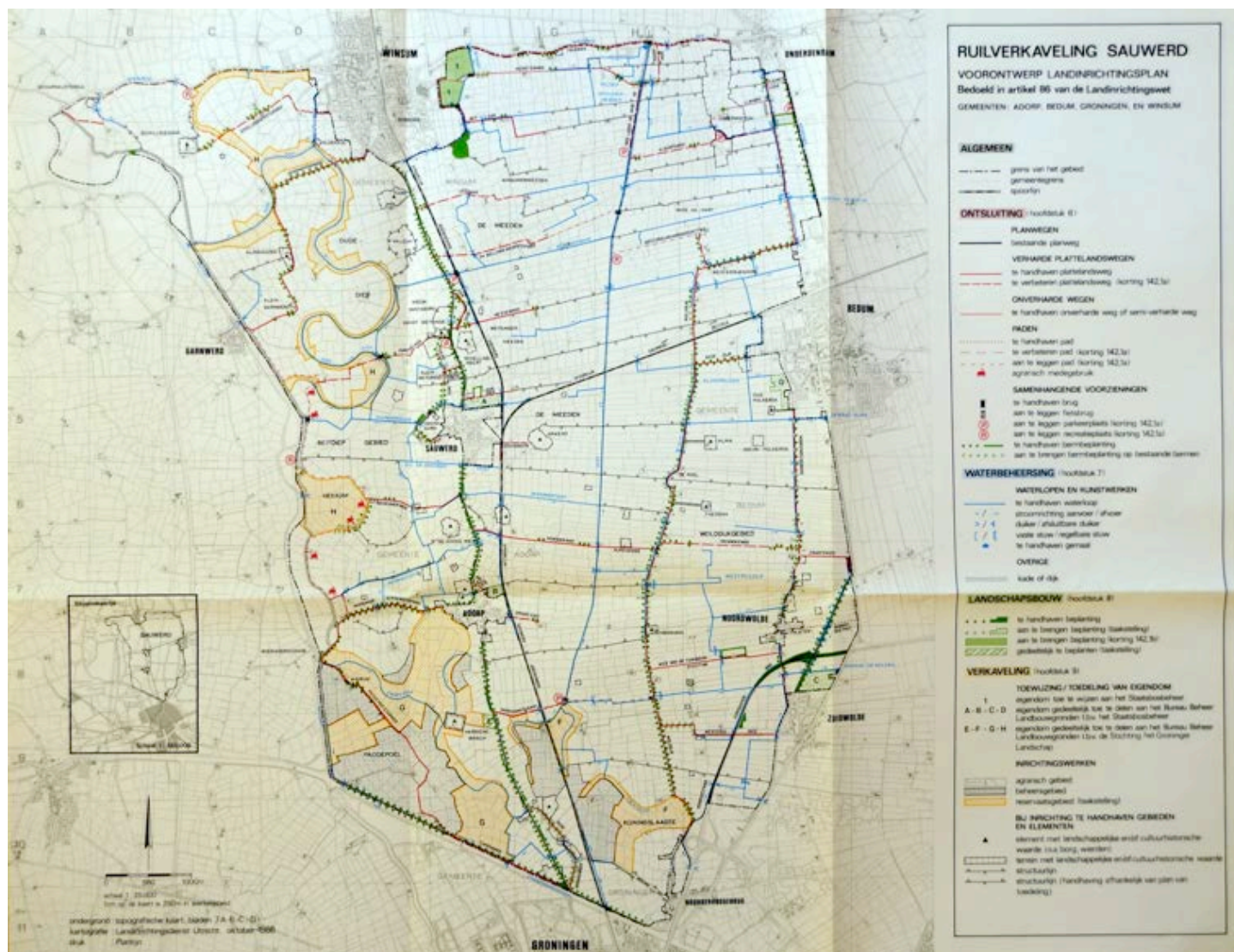
Om welk gebied ging het eigenlijk?

De Ruilverkaveling Sauwerd omvatte grofweg het gebied tussen het Reitdiep in het westen, het Boterdiep in het oosten (maar zonder Bedum), het Van Starckenborghkanaal in het zuiden en het Winsumerdiep in het noorden (maar zonder Winsum) (zie afb. 2). Het gebied omvatte dus grondgebied van de gemeenten Adorp (31%), Bedum

(33%), Groningen (11%) en Winsum (25%). Totale oppervlakte ongeveer 6000 hectare, waarvan circa 5700 hectare cultuurgrond.

Ter voorbereiding van de Ruilverkaveling Sauwerd werd medio 1974 een studie opgezet naar de "mogelijkheden voor landinrichting". Het gebied van de ruilverkaveling vormt met het westelijk ervan gelegen Humsterland één van de oudste en best bewaard gebleven cultuurlandschappen van ons land en zelfs van West-Europa. Het is vooral de verwevenheid tussen de menselijke bewoning en de natuur, die dit landschap een bijzondere betekenis geeft. In zekere zin was "Sauwerd" een proefgebied: een gebied met een grote natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarde, waarin een ruilverkaveling werd gepland. Natuurbeschermingsorganisaties waren niet bepaald enthousiast over dit idee en begonnen zich te roeren. Dus bij het opstellen van een ruilverkavelingsplan voor dit gebied moest men met dit gegeven rekening houden. In archeologisch en geomorfologisch opzicht is het gebied van grote waarde door de aanwezigheid van

Afb. 2 : Plankaart van het gebied

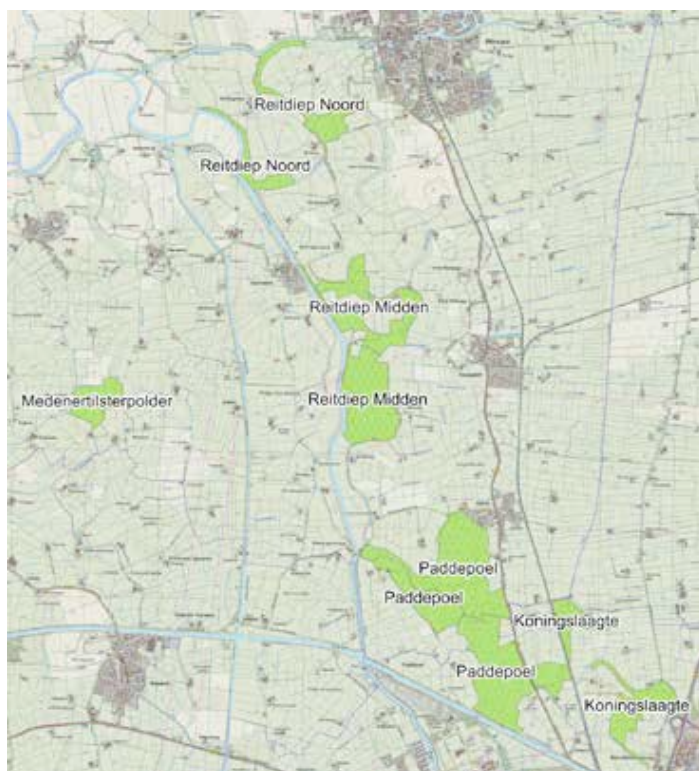
gave en gedeeltelijk afgegraven wierden. En door de samenhang tussen wierden en natuurlijke omgeving, die nog redelijk bewaard is gebleven. Hierdoor vertegenwoordigt dit deel van het Gronings kleigebied een zeer grote waarde, die bijna overal in Nederland al in sterke mate is aangetast. Bijna de gehele geschiedenis van het gebied kan uit het cultuurlandschap worden afgelezen en vrijwel elk tijdperk is met zijn typische kenmerken vertegenwoordigd.

In de 70'er jaren is het gebied vooral in gebruik als grasland ten behoeve van melkveebedrijven. De bedrijfs grootte was in 1975 gemiddeld 23 ha en het aantal melkkoepen steeg sinds 1971 tot 1975 met 10 tot 41 stuks per bedrijf.

Wat was het doel van de ruilverkaveling?

Kort gezegd: het gebied moest door herinrichting (beter) geschikt gemaakt worden voor de verschillende functies die men op het oog had. Dus beter geschikt voor landbouw, natuur, landschap en openluchtrecreatie. Ook wonen en verkeer moesten worden meegewogen.

Voor het overgrote deel van het gebied stond de

Afb. 3 Kaartje van de gronden in eigendom van Het Groninger Landschap, 2016

agrarische functie voorop. Maar gezien de waarde van vooral het westelijk deel, tussen de Provincialeweg en het Reitdiep, voor de natuur en met name de weidevogels was, zoals gemeld, een flink deel al apart gezet als reservaat- en beheersgebied. Het was uitdrukkelijk de bedoeling dat het grootste deel van deze 677 hectare uiteindelijk onder beheer zou

komen van Het Groninger Landschap (zie afb. 3).

Voor de beheersgebieden werd een gemengd gebruik voorzien: de landbouw bleef de hoofdfunctie, maar de bedrijfsvoering zou ook gericht moeten worden op natuur- en landschapsbeheer. Vanwege de ligging vlakbij de stad, zou er ook meer mogelijkheid moeten komen voor "recreatief medegebruik", vooral ten behoeve van fietsers (afb. 4).

Voor de landbouw was het van belang dat de verkaveling zo efficiënt mogelijk zou worden uitgevoerd. Grotere percelen door samenvoeging van losse percelen, zo dicht mogelijk in de nabijheid van

Afb. 4 Richtingaanwijzers voor fietsers en wandelaars bij Heksum

de boerderij, waardoor het gebruik van steeds grotere landbouwmachines mogelijk werd. Ook werd de bereikbaarheid van grond en gebouwen verbeterd door: verbetering en verharding van de plattelandswegen. In het Nieuwsblad d.d. 19 november 1977 staat een advertentie die een vorm van "uitruil" illustreert:

DE STICHTING BEHEER LANDBOUWGRONDEN biedt in ruil voor andere agrarische gebouwen aan DE WONING MET BEDRIJFSRUIMTE gelegen in de ruilverkaveling „Sauwerd”, plaatselijk bekend Laanweg 5, Sauwerd (voorheen R. Neutel). Hoofddoelstelling van deze ruiling is het bovengenoemde bedrijfsgebouw haar agrarische bestemming te laten behouden en een bedrijfsgebouw van mindere kwaliteit c.q. ligging via deze ruiling aan de landbouw te onttrekken. Uitsluitend gegadigden uit de ruilverkaveling "Sauwerd" i.v. komen in aanmerking.

Gegadigden dienen zich vóór 1 januari 1978 schriftelijk te melden bij de hoofdingenieur-direkteur voor de Landinrichting, Engelse Kamp 6 te Groningen, alwaar ook nadere inlichtingen te verkrijgen zijn (tel. 050-232531).

Ook op het terrein van recreatie waren er knelpunten, zoals het ontbreken van doorgaande routes in de landschappelijk fraaie delen van het gebied. Dus werd er nagedacht over aanleg van fietspaden of

Afb. 5 Het boerenbedrijf in beeld gebracht, langs de Oude Dijk, zuidelijk van Heksum

medegebruik van verharde plattelandswegen voor recreatief gebruik. Een betere inrichting voor de landbouw betekent echter vaak ook aantasting van de waarden van natuur, landschap en milieu. Denk maar aan het dempen van sloten, streven naar een lagere grondwaterstand, egaliseren en het ontsluiten van eerder niet toegankelijke terreinen. Door het aanbrengen van dergelijke veranderingen in het landschap is het lastiger en soms onmogelijk om zicht te houden op de ontstaansgeschiedenis van het gebied.

Al in de planfase kwamen door de soms tegenstrijdige belangen *optimale* oplossingen onder druk te staan. Zo bleken vooral verharding van wegen resp. ingrepen in het wegenpatroon en vooral verandering van de verkaveling optimaal te zijn voor de landbouw, maar een duidelijke waardevermindering op te leveren aan cultuurhistorische waarden. Niet onlogisch, denk ik dan als leek, want de ontstaansgeschiedenis van een gebied als dit is vooral af te lezen aan elementen als reliëf, slotenpatronen, dijktracé 's en oude waterlopen.

Wat heeft het opgebracht?

In de meeste gevallen leverde de ruilverkaveling voor de landbouwbedrijven een positief resultaat op. Er kwamen meer kavels en percelen rondom de boerderij te liggen, percelen konden in veel gevallen worden samengevoegd, de toegang tot bedrijf en kavels werd verbeterd door verharding van bestaande wegen en de aanleg van nieuwe. Omdat

een aantal boeren besloot te stoppen met hun bedrijf konden de overblijvende bedrijven groeien. De bedrijfsgrootte rond 2011 varieert tussen de zestig en tweehonderd koeien – en dat is wel heel andere koek dan in 1975!

Voor natuur en landschap is er mijns inziens ook wel het een en ander bereikt. Van groot belang, vanuit cultuurhistorisch oogpunt, is dat alle oude meanders van de Hunze in het Reitdiepgebied bewaard zijn gebleven. Ze vallen alle in het reservaat- en beheersgebied van Het Groninger Landschap. Daarmee is de ontstaansgeschiedenis van de streek vastgelegd en zichtbaar voor iedereen. Ook van belang is dat in deze terreinen sprake is van biologisch beheer. Daardoor kunnen de weidevogels en typische weide-, oever- en waterplanten van het kleigebied hier gedijen en kunnen biologische boeren hier hun vee extensief weiden en er hooi oogsten. Het project van Het Groninger Landschap van enkele jaren geleden om de waterstand in hun gebieden structureel, maar wel seizoensgebonden, te verhogen, heeft deze waarde nog verder doen toenemen. Een mooie toevoeging volgde nog aan het begin van de 21ste eeuw, toen de verbinding tussen de Ploegschilders en het landschap dat ze ooit schilderden, zichtbaar werd gemaakt (afb. 5). Toch is er ook "structuur" in het landschap verloren gegaan. Om de percelen te vergroten, zijn er nogal wat sloten gedempt, waardoor er (micro-)reliëf in het landschap verloren is gegaan en eeuwenoude verkavelingspatronen doorbroken werden.

Eeuwenoude wegen (zoals het Munnikepad tussen Wierumerschouw en De Hooge Wier), voetpaden en kerkenpaden verdwenen. Door de toename van grotere percelen werd een meer rationele en industriële aanpak van het boerenbedrijf mogelijk. Het karakteristieke boerenland, met zijn kleinschalige opzet en "rommeligheid", werd zo ingeruild voor grootschalige bedrijvigheid en toegenomen eenvormigheid. Ook de biodiversiteit in ons gebied ging er niet op vooruit. Al vanaf de negentiger jaren en dat kon ik als vrijwilliger weidevogelbescherming goed merken, nam het aantal weidevogels af. Behalve door de egalisatie is dat zeker ook gekomen door toename van drainage (dus relatieve verdroging) en meer nadruk op efficiënte bedrijfsvoering en een grotere productie. Engels raagrass levert tenslotte meer voedingswaarde, dus melk, op dan grasmengsels met kruiden en bloemen. Ook de talloze nieuwe fietspaden in het ruilverkavelingsgebied hebben de vroeger stille en ontoegankelijke delen van het Reitdiepgebied opengelegd voor wandelaars en fietsers, waardoor rust soms ver te zoeken is. De fietspaden hebben daarentegen ook zeker bijgedragen aan een grotere bekendheid van het Reitdiepgebied, waarmee het draagvlak voor behoud van dit fraaie gebied is vergroot. Zeker vanuit Stad weten veel bezoekers de schoonheid van de regio én de diensten van de lokale middenstand te waarderen. Veel woonkernen in het gebied hebben van de nieuwe verbindingen gebruik gemaakt door "ommetjes" aan te leggen.

Uiteindelijk

De ruilverkaveling in Sauwerd is in 2011 afgesloten. Het aantal percelen in het 6000 hectare grote ruilverkavelingsgebied is teruggebracht van 5023 naar 1700. Vier bedrijven zijn verplaatst. Puin- wegen zijn vervangen door betonwegen. Hierdoor zijn alle boerderijen en kavels toegankelijk voor moderne machines. In totaal 440 hectare grond is toegewezen aan de *Ecologische Hoofdstructuur*, waardoor Het Groninger Landschap beschikt over aaneengesloten reservaten. De landbouwstructuur is verbeterd, grond is vrijgemaakt voor natuur en er zijn extra voorzieningen gekomen voor de recreatie. Ook zijn de waterbeheersing en ontsluiting verbeterd. "Het gebied kan agrarisch vooruit en inwoners en stadjes kunnen genieten van de nieuwe fiets- en wandelpaden", aldus gedeputeerde Wiebe van der Ploeg.

Toch blijft bij mij de vraag hangen of Ruilverkaveling Sauwerd aan haar doelstelling heeft voldaan: *het gebied moet door herinrichting (beter) geschikt gemaakt worden voor de functies die het moet vervullen. Dus beter geschikt voor de landbouw, natuur, landschap en openluchtrecreatie.*

Duidelijk is dat na de ruilverkaveling de scheiding tussen boerenland en natuur groter is geworden: de natuur is als het ware "apart gezet" in beheers- en reser vaatgebieden. Waar is er dan sprake van

verbetering van de natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden in het gebied? Misschien dat deze vraag beantwoord wordt in de eindexamen. Er zal toch wel een eindexamen van dit langdurige en kostbare project zijn uitgevoerd? Helaas, dit pad blijkt dood te lopen. Bij navraag bij de Provincie blijkt dat de laatste activiteiten van de Landinrichtingscommissie Sauwerd bestaan uit het afronden van de Geldelijke Regeling, het informeren van alle ingelanden over de afsluiting van de ruilverkaveling en de opheffing van de commissie. Geen objectieve evaluatie van de jarenlange inspanningen, helaas. Best vreemd, omdat in 1979 de Centrale Landinrichtingscommissie (CLC) de Ruilverkaveling Sauwerd had aangewezen voor een proef met een nieuw evaluatiesysteem van landinrichtingsprocessen, het zgn. H.E.L.P. Louwrens Hacquebord, ooit door de provincie ingeschakeld als onderzoeker in dit kader, is wél duidelijk: de Ruilverkaveling Sauwerd is in zijn ogen m.b.t. de natuurwetenschappelijke en cultuurhistorische waarden mislukt. Volgens hem is *"de cultuurhistorische hoofdstructuur van het gebied door de schaalvergroting verloren gegaan. De percelering is gewijzigd en door de kavel- inrichtingswerkzaamheden is veel van de oorspronkelijke geomorfologie en vegetatie verloren gegaan. Bovendien is de weidevogel dichtheid sterk verminderd. Met de rust is het door de toegenomen fietsrecreatie slecht gesteld"*.

In een van de volgende nummers zullen we aandacht schenken aan de vele activiteiten die in onze dorpen op touw werden gezet om het landschap tijdens de ruilverkaveling zoveel mogelijk te beschermen.

Bronnen:

- Henk van den Brink, *Ruilverkaveling Sauwerd 1965-2011*, uitgave Landinrichtingscommissie voor de Ruilverkaveling Sauwerd, 2011.
- Landinrichtingsdienst Ministerie van Landbouw en Visserij, *Ruilverkaveling Sauwerd, Korte samenvatting van het voorontwerp-plan*, 1986
- Louwrens Hacquebord, *Het Reitdiepdal, Een van Neerlands oudste kultuurlandschappen*, een waarderingsmethodiek voor een kultuurlandschap, 1975
- H. Bosma, *Kosten en effecten van landinrichtingsprojecten in Nederland*, 1986 (via <https://edepot.wur.nl/45808>)
- Arjan Hendriks / Het Groninger Landschap, *Weidevogelbeheer in het Reitdiepgebied*, in De Grauwe Gors, jaargang 43, 2016
- www.delpher.nl
- internet
- Foto's door Jan de Groot, 2021
- Met dank aan Louwrens Hacquebord

De gouden ring uit de gracht van de Onstaborg, een nadere analyse.

door André G. S. Pleszynski (Senior KNA archeoloog bij MUG Ingenieursbureau)

Afgelopen voorjaar hebben we, de archeologen van MUG Ingenieursbureau en talloze vrijwilligers, in het kader van het uitgraven van de gedempte gracht op het voormalige Onstaborg-terrein, de werkzaamheden archeologisch onderzocht.

Dinsdag 17 mei 2022 was een fijne dag voor ons team. De dag begon met het aanleggen van het laatste vlak aan de oostzijde naast het kerkhof. We vonden veel goudse pijpen en grote scherven aardewerk van fraai gedecoreerde majolicaborden. Materiaal dat voornamelijk uit de 17^e eeuw dateerde. Bij de laatste haal hadden we een schitterend signaal met de metaaldetector, een zuivere harde piep, zoals dat heet in detectiekringen. Het spitgat werd vrij groot en diep. Na een kleine vijf minuten zoeken kwam de

grootste tapkraan die in Nederland uit archeologische context afkomstig is naar boven. Een massieve tapkraan van 3,75 kg messing, alleen al het gewicht hiervan maakt het een klein vermogen waard. U kunt zich voorstellen dat het hele team inclusief de vrijwilligers in jubelstemming waren. Een vondst die de krant, radio en tv heeft gehaald! Nog geen half uur later komt een van de vrijwillige detector-amateurs, die samen met mij het nieuw aangelegde vlak aan het afpiepen was, met een brede grijns naar me toe. "Ik heb iets heel moois" zegt hij, "iets geels!" Hij laat me de in elkaar gefrommelde ring zien. De ring is van gouddraad met hele fijne donkere steentjes en voorzien van doorboorde parels. We besluiten, om schatgraverij tegen te gaan, geen

Afb. 1 Het portret van Ida Onsta, met rechts een detail van de ringen

Afb. 2 Detailopname van de ketting, met de getordeerde schakels met zettingen waarin zich parels bevinden

ruchtbaarheid aan de vondst te geven totdat de werkzaamheden zijn voltooid. We filosoferen nog een beetje hoe mooi het zou zijn als de ring ergens op een portret afgebeeld zou zijn, waarmee een directe link naar de borgbewoners te leggen valt. Met dat idee in het achterhoofd, gaan we eens nader in op het portret van Ida Onsta uit 1572 dat in het vorige nummer (Diepgang nr. 29) uitgebreid door Gerta Boonstra besproken is (afb. 1).

Wat opvalt, is dat Ida aan de rechterhand een drietal ringen draagt. Deze ringen lijken geen parels te

bevatten, maar één exemplaar aan de wijsvinger heeft wel een vergelijkbare opbouw als de aangetroffen ring: een dunne opengewerkte ring met mogelijk zwarte/donkere stenen. Ook interessant is de grote ketting die op het schilderij te zien is. Deze uit brede getordeerde (gedraaide) schakels opgebouwde ketting, is versierd met parels, grote exemplaren bovendien. We kunnen dus met zekerheid zeggen dat juwelen versierd met parels in 1572 (nog steeds) in de mode waren.

De gevonden ring

De ring zelf bestaat uit getordeerde schakels (afb. 2 en 3) met op elke schakel een vrij grove zetting met een donkere steen, omwikkeld door een gouddraad die in elke schakel een doorboorde parel bevatte. De meeste parels zijn helaas niet bewaard gebleven. Door de locatie van het gouddraad is het aannemelijk te stellen dat de complete ring 16 parels bevatte, alsmede 16 zettingen met een kleine donkere steen. Mogelijk gaat het hier om saffieren, een donker blauwe steen. Maar het is ook goed mogelijk dat het hier gaat om onyx, een diepzwarte edelsteen. Het testen van de stenen moet nog gebeuren. De ouderdom van de ring is niet makkelijk vast te stellen, De ring kan prima in de 16^e eeuw vervaardigd zijn maar een oudere, mogelijke middeleeuwse datering, wordt ook niet uitgesloten.

Deze theorie wordt ook door Suzanne van Leeuwen van het Rijksmuseum onderstreept. Zij meldt: "Mijn gevoel zegt dat deze ring zomaar eens uit de late Middeleeuwen kan zijn en dat zeg ik voornamelijk om de opbouw van de ring. De vorm doet erg

Afb. 3 Gouden ring met detail van parels (foto B. Mooij, MUG Ingenieursbureau)

Afb. 4 Ringgespen, twee exemplaren aangetroffen in Zuidhorn in 2020. (foto B. Mooij, MUG Ingenieursbureau)

denken aan de zeer populaire ‘ring brooches’ die je veel ziet in de 14^e en 15^e eeuw.” Ring brooches (afb. 4), of ring gespen is een type kledingsluiting dat vooral aan het einde van de Middeleeuwen in de mode is, ze worden vrijwel overal in Nederland gevonden. Een opvallend kenmerk dat vrijwel elk exemplaar heeft, is de versierde rand, die vaak bestaat uit een herhaling van cirkels of geometrische patronen. De gelijkenis met de gevonden ring, de herhaling van het ontwerp over de hele linie van de ring, past bij een middeleeuwse datering. Ondanks dat deze datering ouder is dan de voornamelijk 17^e-eeuwse neerslag van materiaal in de gracht is dit niet vreemd. Gouden sieraden zullen vaak een lange levensduur hebben gehad als er geen tekort aan middelen is. Als er altijd voldoende inkomen is, is er geen noodzaak oude juwelen te verkopen. Ook is het in adellijke kringen gebruikelijk dat bezittingen door vererving lange tijd in de familie blijven.

Wat zegt het bovenstaande nu op de vraag: kan Ida Onsta de (gevonden) ring gedragen, of in ieder geval gekend hebben? Met zekerheid is daar natuurlijk geen antwoord op te geven. Op basis van het portret ben ik geneigd ‘nee’ te zeggen. Het is gebruikelijk in de Middeleeuwen en in de vroege nieuwe tijd om, als je je laat portretteren, je van je beste kant te laten zien, vaak met de mooiste kostuums en ook de mooiste juwelen. Je laat namelijk zien dat je er toe doet, en dat doe je het beste met veel pracht en praal. De tijdens de opgraving aangetroffen ring is door de bezetting van zowel edelstenen als parels rijker dan het

afgebeelde exemplaar. Op basis van de rijkdom van de ring en omdat deze in de context van de gracht van de Onstaborg is aangetroffen, kunnen we vrijwel met zekerheid zeggen dat deze moet hebben toebehoord aan de bewoners van de Onstaborg, of de voorloper daarvan. De gevonden ring is ontegenzeggelijk een zeer bijzonder exemplaar. Er zijn op basis van een eerste rondgang bij het Rijksmuseum en andere experts van juwelen en ringen geen parallellen in de collecties en literatuur bekend. Ook een uitgebreide zoektocht in de PAN4 (Portable Antiquities of the Netherlands) alsmede in de Britse tegenhanger (Finds.org.uk) heeft geen parallellen opgeleverd. Wel zijn er enkele gouden ringen die een herhaling van exact hetzelfde patroon hebben, maar dit zijn altijd veel simpeler modellen zonder stenen of parels. De in de PAN en Finds.org database aangetroffen ringen worden vaak gedateerd tussen 1300 en 1650.

We concluderen dat de gevonden ring een heel bijzonder exemplaar betreft, dat met zeer grote waarschijnlijkheid aan de familie Onsta moet hebben toebehoord. Eigenlijk twijfelen we daar niet aan. Een mogelijk laat middeleeuwse datering staat deze conclusie niet in de weg, maar onderstreept deze eerder, aangezien de familie Onsta in de late Middeleeuwen een stuk vermogender geweest moet zijn dan na de Reformatie. De ring is met enige zekerheid niet afgebeeld op het portret van Ida Onsta, hoewel daar wel een smalle ring te zien is met een herhaling aan zettingen, zoals dat ook bij het gevonden exemplaar het geval is.

Toevoeging redactie:

De gevonden ring zou dus wel met zekerheid toebehoord hebben aan de Onsta's, de datering van die ring klopt ook, terwijl de opbouw van de ring (de herhaling aan zettingen) ook sterk lijkt op de ring die Ida Onsta aan haar vinger heeft.

Het enige wat niet zou kloppen is het ontbreken van de parels, waardoor de ring van Ida wat eenvoudiger lijkt dan de gevonden ring.

Naar ons idee was het voor de kunstschilder die Ida Onsta heeft afgebeeld vrijwel onmogelijk om alle details van de smalle ring te schilderen. De pareltjes zijn dus weggevallen, maar de structuur van de ring, inclusief de edelstenen en de herhaling aan zettingen (zoals André dat noemt) is wel degelijk goed herkenbaar. Tel daarbij op de juiste datering én het feit dat de ring toebehoord heeft aan de Onsta's - dan zou onze conclusie een andere zijn dan die van André.

André Pleszynsky laat ons nog weten dat hij binnenkort naar het restauratielaboratorium van het Rijksmuseum te Amsterdam gaat. Samen met Suzanne van Leeuwen (Conservator en restaurator juwelen van het Rijksmuseum) gaat hij daar de gevonden ring aan een nader onderzoek onderwerpen.

Wie ligt er onder deze steen ?

door Harry Brouwer

'Haan terug op de kerk'. Zo kopt het Nieuwsblad van het Noorden op 20 juni 1989 een bericht over de afgeronde restauratie van de hervormde kerk van Adorp. De restauratie was hard nodig. Het voortbestaan van de kerk dreigde in gevaar te komen door problemen met het hemelwater, een lekkend dak, lekkende goten en loslatende pleisterlagen op de gevel. Met het plaatsen van de haan op de toren werd deze in 1987 begonnen restauratie voltooid. Tijdens de restauratie werd de houten vloer, gelegd in 1908, weggebroken. Tot verrassing van de aanwezigen kwamen er goed bewaarde grafzerken tevoorschijn. Op het koor lagen er zeven en in het middenpad nog eens zes. De zerken op het koor, vanouds de meest begeerde plaats om te worden begraven, behoorden aan de predikanten en hun familieleden. Helemaal als een verrassing kwam de vondst echter niet. Kenners van de Groninger geschiedenis wisten dat van deze zerken melding was gemaakt in het in 1910 verschenen grafschriftenboek van J.A. Feith. Deze zouden verscholen moeten liggen 'onder de houten bevoering der banken'. De gevonden zerken zijn vlot na de ontdekking beschreven in het tijdschrift van de Stichting Oude Groninger Kerken (maart 1988). De auteurs geven aan dat de aantekeningen over de predikanten summier zijn en ontleend aan het door W. Duinkerken geschreven en in twee delen verschenen overzicht van Groninger predikanten: 'Sinds de Reductie in Stad en Lande'. Om iets aan dit 'summiere' karakter te doen heb ik in de archieven en op het internet gezocht of de in de kerk van Adorp begraven predikanten meer sporen in de geschiedenis hebben nagelaten dan alleen een naam en een sterfdatum op hun grafzerk om zo, in dit kader wellicht een wat vreemde opmerking, enig vlees op hun botten te krijgen. De vermelding Harsens op drie van de gevonden zerken wekte mijn belangstelling, vandaar dat van de 13 gevonden zerken er drie in dit artikel worden beschreven.

Marcus Marsmannus (1623-1645)

De oudste van de hier beschreven zerken dateert uit 1645. Deze is ooit geplaatst op het graf van Marcus Marsmannus. Hij wordt beschreven als 'de eerweerdige welgeleerde ende godtzalige Marcus Marsmannus, pastor tot Adorp ende Harsens'. Marcus Marsmannus is de eerst bekende predikant van Wierum en Dorkwerd. Hij vertrok in 1623 naar Adorp, waar hij op 6 februari 1645 overleed. Hij was afkomstig uit Stade, een plaats aan de Elbe in Oostfriesland tussen Cuxhaven en Hamburg. Op de door de heren gedeputeerden van Stad en Ommelanden uitgeschreven provinciale synode (kerkvergadering), gehouden in 1612 in Appingedam is Marcus Marsmannus aanwezig. In het verslag van deze synode, de zgn. Acta, wordt hij een paar keer genoemd. Hij vraagt de synodeleden

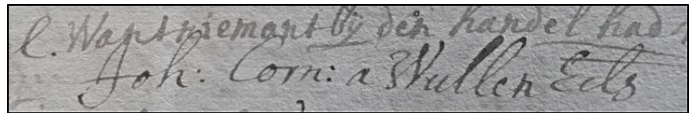
Grafzerk van Marcus Marsmannus, pastor tot Adorp ende Harsens

of hij tot de kerckendienst gepromoveret mag worden. De synode vraagt hem zich te legitimeren, hij moet een testimonia vitae et doctrinae overleggen, wij zouden zeggen zijn curriculum vitae. Dit heeft hij kennelijk bij zich want hij toont deze en leest het voor. Dit wordt kennelijk voor kennisgeving aangenomen want er wordt niets tegenin gebracht. Wel moet Marsmannus een proeve van bekwaamheid afleggen, om zo 'sine gaven te hören'. Er werd van hem een preek verwacht over Johannes 3 vers 6. 'Want also lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn enig geboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft, niet verloren ga, maar eeuwig leven hebbe'. Een dag later horen de synodeleden de preek over de opgegeven tekst aan en zijn tevreden. In het synodeverslag lezen we: 'is wedderum erschenen Marcus Marssman Stadensis, und hefft eine predigt gedahn, gelick hem des dages thevörne injungirt' was. De preek viel in goede smaak want opgemerkt wordt 'Diewelcke predicatie dem synode also behaget.' De synode zegt dominee Marsman toe dat ze hem naar hun beste vermogen behulpzaam zullen zijn bij zijn promotie tot de preekdienst. Hij wordt in Wierum 'beholpen tot de kerckendienst'. Opmerkelijk is dat Marsmannus nog eens genoemd wordt in de acta van de in 1614 gehouden synode, ook weer in Appingedam. Hij zou volgens dit verslag zijn preek al in 1613 gehouden moeten hebben, maar 'is nu in tegenwoordighen synodi ingebraght unde voor goet erkent'. Het lijkt erop dat de verslaggever in 1613 zijn werk niet helemaal correct heeft gedaan. Marsmannus zal toch niet twee keer zijn preek hebben gehouden? Marsmannus dient de gemeente Adorp-Harsens van

17 maart 1623 tot aan zijn dood op 6 februari 1645. Zijn weduwe Kungunda Joachimi hertrouwt vier jaar later in Groningen met Wesselus Rhodius, predikant in Ulrum, een zoon van een eveneens uit Duitsland afkomstige predikant. Wellicht hebben Rhodius sr. en Marcus Marsmannus elkaar gekend?

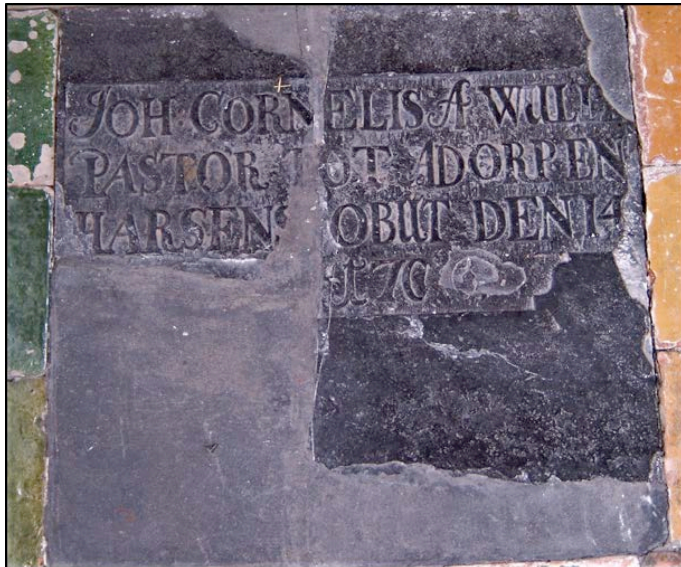
Johannes Cornelis à Wullen (1692-1706)

Van deze predikant is meer te vertellen dan van de hiervoor beschreven pastor. Hij is in Groningen geboren in de Kijk in 't Jatstraat en gedoopt in de Nieuwe Kerk op 27 september 1667. Zijn vader Cornelis van Wullen studeerde rechten en behaalde

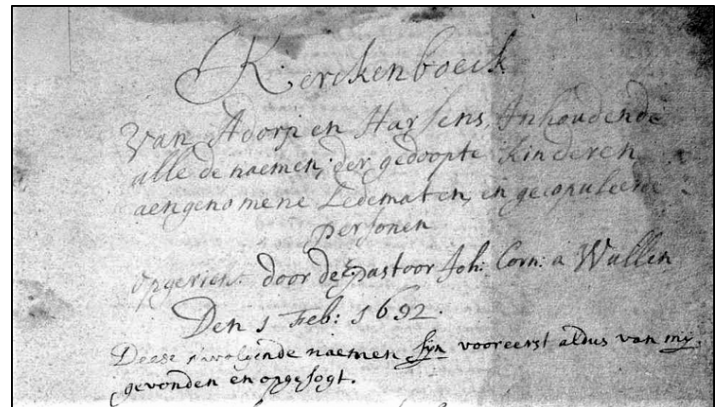
Handtekening van Johannes Cornelius à Wullen

nog vele jaren. Zij sterft in 1743. Pastor Van Wullen heeft niet voor nakomelingen gezorgd. Dat blijkt o.a. uit het door zijn weduwe opgemaakte testament waarin haar broer, de hopman Derk Lubbers en zijn kinderen als haar erfgenamen worden aangewezen Johannes Cornelius à Wullen is begonnen met het aantekenen van de gedoopten, gecopuleerden

Grafzerk van Joh. Cornelis à Wullen pastor tot Adorp en Harsens, Obiit den 14 [] 1706

de doctorstitel. Tijdens de belegering door de Munsterse troepen in 1672 was hij hopman van het burgerregiment en zou zich dapper hebben gedragen. Zijn moeder Maria van Dijck kwam uit Utrecht. Het lag voor de hand dat Johannes net als zijn vader ook zou gaan studeren. Hij wordt op 27 augustus 1684 ingeschreven aan de Universiteit van Groningen als student theologie en filosofie. Hij is dan 18 jaar. In 1692 wordt hij predikant van de kerkelijke gemeente van Adorp en Harsens. Afgestudeerd en een baan, dus tijd om te trouwen. In hetzelfde jaar treedt hij in Groningen in het huwelijk met Asselina Lubberts, soms ook geschreven als Lubbers. Johannes van Wullen overlijdt in het jaar 1706 op veertigjarige leeftijd. Zijn vrouw Asseline Lubberts overleeft hem

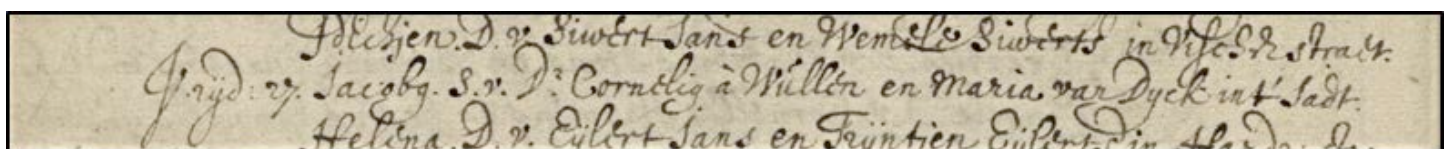

Handschrift van Johannes Cornelius à Wullen

(gehuwden) en lidmaten van Adorp en Harsens. Hij noemt zichzelf de pastoor. De oudste gegevens van vóór zijn intrede heeft hij gezocht en gevonden. 'Dees navolgende naemen sijn vooreerst aldus van mij gevonden en opgesogt'. De familie Van Wullem bezat 13 grazen land met daarop een behuizing in de Paddepoel. Het huis draagt de bijzondere naam Dijkstra. Dit onroerend goed wordt op 19 februari 1694 verkocht door Maria van Dijck, weduwe van dr. Cornelius à Wullen en haar zonen Wilhelmus, Petrus, Jannes en Adrianus à Wullen. Kopers zijn Cornelis Berlinckhoff en Aeltien Sluiters. Opmerkelijk is dat onze dominee Johannes in deze akte niet wordt genoemd.

Johannes Post (1707-1758)

Evenals zijn voorganger Van Wullen is Johannes Post afkomstig uit de stad Groningen. In de Boekzaal der Geleerde Waerelt, een tijdschrift waarin vanaf 1706 tot en met 1817 kerkelijke mededelingen,

Doopinschrijving van Jacobus Wullen

11. Aug. Yohannes Cornelius à Wullen predicant. tot Adorp en
 Harssens en Asselia Lubberts beijd. v. Gron. p. q. gesworen Bijnholt
 als swager

Ondertrouw van Johannes Cornelius à Wullen en Asselia Lubbert op 6 februari 1692

beroepingsnieuws, schoolnieuws, boekaan-
 kondigingen en vrome overdenkingen werden
 gepubliceerd, verscheen na zijn dood een
 levensbericht. Door dit bericht zijn we goed
 geïnformeerd over zijn leven. Hij is geboren in
 Groningen op 22 februari 1678. Zijn ouders Eijsse
 Janssen Post en Grietje Egberts Steing waren
 deugdzaame mensen die hun zoon, die een *'lust tot de
 studiën'* had, naar de Latijnse school stuurden ter
 voorbereiding op een academische studie. Hij leerde
'vol ijver en vlijt' en werd op 3 juli 1695 ingeschreven
 als student theologie aan de Hoogeschool (nu
 universiteit) van Groningen. Deze datum klopt
 trouwens niet. Volgens het album studiosorum is hij
 op 26 september 1695 zijn studie begonnen. De
 kerkelijke examens legt hij af in 1707 en op 18
 februari 1708 wordt hij als predikant van Adorp en
 Harssens ingezegend. Zijn inwijdingspreek had als
 tekst Deuteronomiën 32, vers 1 en 2. Twee jaar later
 trouwt hij op 16 maart met Catharina Walrichs.
 (Zowel de doop- als de trouwdatum zijn niet te
 vinden in de Doop- en Trouwboeken van Groningen).
 Dominee Post was bijna 51 jaar *'herder en opziener'* van
 de kerkelijke gemeente van Adorp en Harssens. Hij
 heeft zijn schapen met *'ijver en naarstigheid voorgeligt'*
 en *'niet zonder zegen 't Evengelie verkondigt'*.
 Dominee Post was zwak van gestel en werd *'met veel*

krankheden bezocht'. Op 5 maart 1758 ging het mis.
 Het moet een hele consternatie geweest zijn toen hij
 tijdens de preek *'schielijk en onverwacht'* door een
'stekende benauwdheid op de borst' werd
 overvallen. Hij kon niet meer en het kwam ook niet
 meer goed. Er was geen hoop op herstel en op 2
 augustus is hij door *'een zachte dood afgeroepen'*. De
 begrafenis in de kerk van Adorp vond plaats op 10
 augustus. De zondag daarop preekte dominee
 Bruining uit Wetsinge over een tekst uit Job 14 vers 1.
*'De mensch van een vrouwe geboren is kort van dagen en
 zat van onrust'*.

Het levensbericht eindigt met een fraai gedicht,
 waarin gesteld wordt dat Post van zijn Post is verlost.
 Het allitereert de pan uit. Het gedicht, van de hand
 van ene Sebastiaan Rienewerf, begint als volgt:

*Op het afsterven van den Weleerwaarden en Godzaligen
 Heer D. Johannes Post, Bedienaar des Goddelyken Woordts
 tot Adorp en Harsens; Ontslapen den 2 Aug. 1758.
 Het is een stale wet dat ieder mensch moet sterven,
 (Den Zondaar wel tot straf) den Vrome op dat hij erva
 Zyn heyl: dus is nu ook mijn Lieve Vader Post
 verhuist ter plaats, daarbij van kwellinge is verlost
 Wil, schoon men 't Sterfelyk deel moet aan het graf bevelen
 U troosten, Adorps volk! Godt zal dees breuk wel heelen.
 En schikken 't al ten best. Ook heeft Hy uwen Post
 In gryzen Ouderdom eerst van zijn post verlost.
 Herkauwt 's Mans nutte leer, u steeds so wel gekome;
 En denkt Hij is van d'aard, zo nietig, opgenomen,
 In 's Hemels Hof, als met Elias vierge kar
 Alwaar hij pronkt, gelyk een Evengelie-Sta*

Dominee Post komt niet alleen met een levensbericht
 voor in de Boekzaal. Hij wordt tijdens zijn lange
 loopbaan met enige regelmaat hierin genoemd.
 Meestal als afgevaardigde van de classis de Marne
 naar de provinciale synodes die zowel in Groningen
 als in Appingedam werden gehouden. Op de in
 Groningen gehouden synode van 1726 was Johannes
 Post assessor. Zijn taak was de voorzitter bij te staan,
 een soort vicevoorzitter. Hij was dus iemand die
 meer in zijn mars had dan een doorsnee
 dorpspredikant. De synode vaardigt hem af naar
 andere provinciale synodes. In 1743 wordt hij
 benoemd als correspondent naar Zuid Holland en
 een jaar later is hij als afgevaardigde van Stad en
 Lande aanwezig op de in Dokkum gehouden synode.
 In 1749 wordt hij benoemd tot correspondent naar
 Gelderland. Bij de inzegening van predikanten is

Grafzerk van Johannes Post, pastor tot Adorp en Harsens
 Obiit den 2 Augusti 1758

dominee Post ook regelmatig van de partij. Zo verricht hij op 21 april 1754 de handoplegging bij de intrede van dominee R. Bruining in Wetsinge – Sauwerd. Een andere beschreven functie van Johannes Post is examiner van kerkelijke examens. De studenten Meinhardus Vinkers (Wehe-Zuurdijk), R. de Cock (Tinallinge) en D.J. Suijlmán (Wetsinge-Sauwerd) worden o.a. door dominee Post aan de tand gevoeld en beoordeeld of ze geschikt zijn om de heilige kerkdienst te vervullen. Of de hiervoor genoemde predikanten nog liggen onder hun steen is de vraag. Wel zijn de stenen tijdens de restauratie herlegd op de plaats waar ze zijn gevonden.

Bronnen:

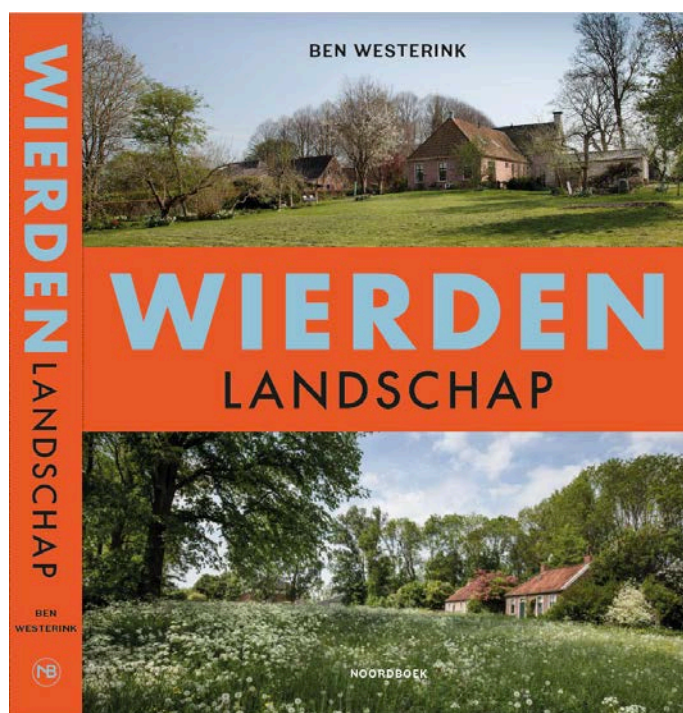
- W.Duinkerken, Sinds de Reductie in Stad en Lande van Groningen (Bedum 1991).
- J.A. Feith, e.a., Graftschriften in Stad en Lande (Groningen 1910).
- H.J. Jansonius en H.G. de Olde, 'De Navorscher', Tijdschrift Stichting Oude Groninger Kerken - Groninger Kerken, Vijfde jaargang nr. 1 Maart 1988.
- Maandelijkse uittreksels of Boekzaal der Geleerde Wereld, deel 87, juli-december 1758.
- H.H. Brucherus, Gedenkboek van Stad en Lande, (Groningen 1792).
- RHC Groninger archieven, Hervormde gemeente Adorp-Harssens (toegang 124) inv.nr. 1.
- RHC Groninger archieven, Kerkvoogdij van de Hervormde Gemeente te Groningen (toegang 1518) inv.nr. 289.
- RHC Groninger archieven, Kerkelijke gemeente Wetsinge – Sauwerd (toegang 124) inv.nr. 533. Album studiosorum Academiae Groninganae (Groningen 1915).
- Dr. J. Reitsma en Dr. S.D. van Veen, Acta der Provinciale en Particuliere Synoden, gehouden in de noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572 – 1620 Deel VII. Te raadplegen op www.kerkrecht.nl www.allegroningers.nl
- Nieuwsblad van het Noorden, 20 juni 1989

Renovatie kerkenpad Wetsinge

Eind 2019 trok de Historische Kring aan de bel bij de gemeente: het kerkenpad tussen Klein en Groot Wetsinge is dringend aan onderhoud toe! Al enkele tientallen jaren is het voor voetgangers slecht lopen op het pad, fietsen is praktisch onmogelijk. Dat laatste is opmerkelijk, omdat het pad tijdens een korte periode tijdens het groot onderhoud aan de N361 werd aangewezen als omleiding voor fietsers. Die hebben toen een keurig vlak pad plat gefietst náást het kerkenpad.... De gemeente zegde toe het kerkenpad (het enige en laatste verharde voetpad in Ubbega!) opnieuw te laten leggen. In voorjaar 2020 is het pad gerenoveerd en beslist beter begaanbaar gemaakt.

Presentatie boek Ben Westerink

Op vrijdag 14 oktober is het nieuwste boek van Ben Westerink *Wierdenlandschap*, gepresenteerd in museum Wierdenland te Ezinge. Het was er vanaf 15.30 uur druk met zo'n tachtig genodigden. Rond 16.00 uur hield Reint Wobbles, kerkhistoricus en groot kenner van het Groninger landschap, een inleiding over wat onder het begrip landschap verstaan moet worden, zowel vanuit het woordenboek als sociaalgeografisch gezien, verlicht met een paar anekdotes. Vervolgens gaf Mark Schuurman een toelichting over zijn prachtige dronefoto's die hij speciaal voor dit boek heeft gemaakt. Ten slotte nam Ben zelf het woord om een uiteenzetting te geven over het ontstaan van dit boek en het doel ervan. Het

is een kloek boek geworden van 400 pagina's met een zeer schappelijke prijs voor deze schitterend vormgegeven uitgave. Het bevat een schat aan informatie over de ruim 800 wierden en huiswierden in Groningen. Veel hiervan zijn door afgravingen verminkt of zelfs helemaal verdwenen. Maar gelukkig zijn er ook nog veel (bijna) ongeschonden gebleven. Daarna reikte Ben aan zeven archeologen (waarvan twee afwezig) het boek uit als dank voor hun medewerking en adviezen. Na afloop kon het publiek het boek zelf aanschaffen en was het nog lang gezellig onder het genot van het traditionele hapje en drankje. Het boek kost € 29,90 in de boekhandel.

Verharding van de Wierumerschowsterweg

Op 19 februari 1855 komen zestien personen plus "de Pastorij", allen ingezetenen van het kerspel Adorp, bijeen om nadere afspraken te maken over de verharding van de huidige Wierumerschowsterweg. Deze kleiweg had toen vast en zeker nog niet die naam, maar werd in de overeenkomst die de heren (!) sloten beschreven als: lopende van af de herberg Van H.J. Kruizenga tot aan de Wierumerschouw. Blijkbaar was het verharden van een weg toen een particuliere aangelegenheid, wat nu een gemeentelijke of provinciale taak is. Hoe ging dat in zijn werk?

In de overeenkomst die deze avond werd gesloten, werd bepaald dat een commissie van drie personen een plan gaan opmaken om de weg in ieder geval te bepuinen. Indien het naar het oordeel van de commissie zinnig is én er voldoende kapitaal is ingezameld, kan de weg vervolgens ook nog worden begrind. Het is de bedoeling dat de commissie, bestaande uit Luitje Raangs, Hindrik Koning en Meindert Pieter Bos, een aantal aannemers zal raadplegen over de kosten van het werk - we zouden nu zeggen: een offerte laten uitbrengen. De commissie zal daarna het benodigde kapitaal hoofdelijk omslaan over de ondertekenaars van de overeenkomst; deze omslag zal dan veertien dagen ter inzage liggen (voor de betrokken personen) in het gemeentehuis en bij de kastelein Kruizenga.

Na afloop van deze periode onderzoekt de commissie of er ook schriftelijke klachten zijn binnen gekomen over de hoogte van de omslag. De commissie is bevoegd deze klachten wel of niet gegrond te verklaren. Blijkbaar om het draagvlak te vergroten, zet de commissie dan een intekenlijst uit onder alle eigenaars en beklemde Meijers, welke vaste goederen onder het kerspel Adorp bezitten, die er zelve niet woonachtig zijn, maar uit der aard der zaak toch belang bij gezegde onderneming hebben.

Als dit allemaal achter de rug is, zal de commissie alle betrokken personen bij elkaar roepen om te beraadslagen over de hoogte van de te heffen tol voor de weg. Daartoe is blijkbaar wél nodig om bij de Koning een machtiging voor de tolheffing aan te vragen. Mocht dit op geen bezwaar stuiten bij de Koning dan zal de commissie zo spoedig mogelijk overgaan tot een publieke aanbesteding van het werk. Uiteraard worden ook afspraken gemaakt over wat er moet gebeuren als de verharding van de weg is voltooid. Zo zal er een reglement worden opgemaakt, waarin in ieder geval zal worden geregeld hoe de verkiezing van nieuwe commissieleden zal plaatsvinden. Ook wordt afgesproken wat de beloning zal zijn voor de commissieleden: tien gulden per persoon!

Bron: familie-archief Raangs

Over de Wierumerschowsterweg

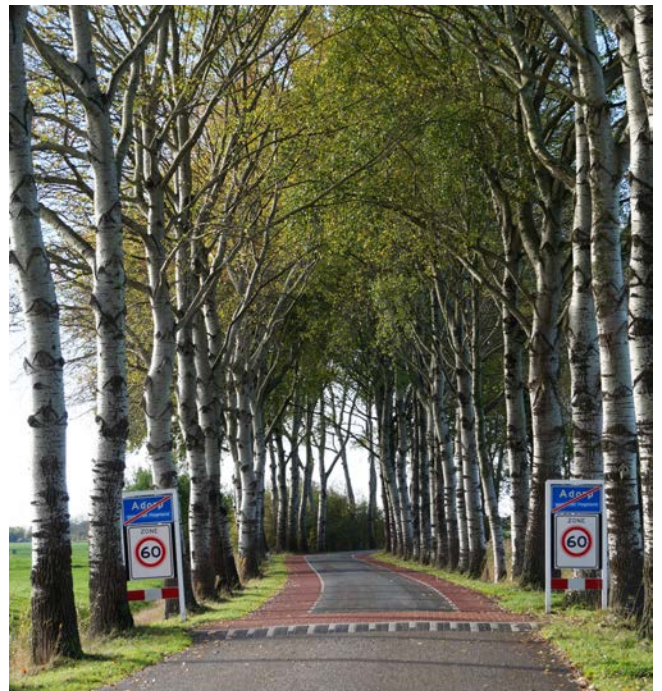
door Ben Westerink en Aaltje Miedema-Sikkens

Het duurt een aantal jaren voordat de gemeente Adorp in actie komt. Maar op 18 juni 1857 neemt de raad het besluit om "de zoogenaamde Scholsterweg loopende vanaf de straatweg te Adorp tot aan de overvaart over het Reitdiep te bepuinen en begrinten". Om de kosten te dekken, besluit de raad om op de nieuwe grintweg tol te heffen.

Voor de inning zal een tolboom worden geplaatst. De tolwachter zal moeten zorgen dat de slagbomen ten allen tijde behoorlijk gesloten zijn en slechts worden geopend nadat de tol betaald zal zijn. Er mag onder geen voorwaarde crediet worden gegeven aan de passanten. L. Zijlman was de eerste tolvergaarder; vanaf 1887 deed zijn weduwe J. Sinning de tolheffing.

De bedragen die men bij de slagboom moest betalen, waren aan de hoge kant. Bij het passeren van twee paarden die zwaarder waren beladen dan 500 kg moest 10 cent betaald worden, voor ieder paard méér 3 cent. Was de belading méér dan 1000 kg dan betaalde men 15 cent. Geïnspireerd door deze ingreep vragen in 1857 een aantal omwonenden en neringdoenden te Adorp aan de gemeente Adorp om ook de toestand van de Paddepoelsterweg te verbeteren. Het duurt een tijd voor de gemeente tot actie komt: op 5 maart 1866 is de aanbesteding van de aanleg van een kunstweg door de Paddepoel.

Bron: Diepgang 2014/15

De huidige Wierumerschowsterweg.

Foto: Jan de Groot.

Tips

Erfgoedpartners Groningen

Erfgoedpartners is de provinciale steuninstelling voor musea, molens, borgen, orgels, erfgoededucatie, archeologie en publiek in de provincie Groningen. Ze adviseren, organiseren platforms en cursussen, coördineren erfgoededucatietrajecten, en ontwikkelen samenwerkingsprojecten over de gehele breedte van het erfgoedveld. De stichting organiseert regelmatig lezingen en cursussen; deze zijn niet alleen belangrijk om informatie te delen, maar ook bedoeld als plaats voor ontmoeting en inspiratie. De site barst van de informatie over veel verschillende thema's en onderzoeken: de moeite waard om eens rond te neuzen! Zie: <https://erfgoedpartners.nl>

Sauwerd op de kaart

In het kader van het project "Onstaborg herbeleven" is er de afgelopen jaren gewerkt op het Onstaborgterrein, een Rijksmonument. Dit was een initiatief van de Vereniging Dorpsbelangen Sauwerd-Wetsinge. Een belangrijk doel van dit project was het betrekken van de inwoners van Ubbega bij hun historie, in het bijzonder de geschiedenis van de

Onstaborg en haar betekenis voor het dorp en omgeving. Tegelijk werd er naar gestreefd om het borgterrein beter bruikbaar en toeristisch aantrekkelijker te maken.

Ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), de "beheerder van Rijksmonumenten" volgt op haar website met interesse dit project. Vooral omdat het een praktijkvoorbeeld is van inwonersparticipatie, een project dus waarbij vrijwilligers betrokken worden bij de omgang met het lokale erfgoed. Zie: <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/praktijkvoorbeelden/overzicht-praktijkvoorbeelden/onstaborg-sauwerd-groningen>

Groningen in aanleg

Zie een korte (bijna 10 minuten) durende uitleg van archeoloog Gert Kortekaas over de totstandkoming en rijke geschiedenis van de stad Groningen. Opname uit 2015, maar nog steeds informatief en boeiend. www.youtube.com/watch?v=OONw5jGLAV0

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Be Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com

Contactadressen Historische kring Ubbega

Ben Westerink, Zuiderstaat 5, 9774PL, b.h.c.westerink@rug.nl (voorzitter, beheerder website)

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris).

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester / ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt 15 euro per jaar en kan alleen door automatische inschrijving worden voldaan.

De prijs van DIEPGANG bij losse verkoop (nummer van 16 pagina's) is 3,00 euro per stuk

DIEPGANG wordt geprint bij Chris Russell te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.